2. İslam Kültür ve Medeniyetinde Sanat Anlayışı

İnsanın hayatını anlamlandırıp düzenleyen din, mensuplarının sanat anlayışını da etkiler. Toplumların maddi-manevi kültür faaliyetlerine biçim ve yön verir. Nitekim Müslüman toplumların sanatında da İslam'ın izleri görülür.

Anladım işi, sanat Allah'ı (cc) aramakmış.
Marifet bu, gerisi yalnız çelik çomakmış.

(Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, 39)

İslam'a göre sanat, fıtri bir olgudur. Yaratıcının rızasına ulaştıran uğraşlardan biridir.[3] İslam'da sanat, ilahi hakikati arama faaliyeti ve ona ulaşmak için bir vasıtadır. Müslüman sanatçı, güzelliği yarattığına değil; keşfettiğine inanır. Ona göre meydana getirilen eserler, Allah'ın (cc) mutlak güzelliğini ifade eden Cemal sıfatının birer tecellisidir. Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının tecellileri; usta birinin elinde birer sanat eseri olarak dokunulabilir, duyulabilir ve görülebilir hâle gelir. Sanatçı da buna vesile olan kişidir. Müslüman sanatçı: "Ben göçüp gittikten sonra beni rahmetle ansınlar." şuuruyla eserinin bir sadakayıcariye olmasını ister.

Görsel 5.2: Kıblenüma (Bulunulan yere göre özel işareti olan ve kıbleyi gösteren pusula), Osmanlı Dönemi, 1738 (TİEM 157)

İslam sanatlarının ilham kaynağı, hayat ve kainattır. Örneğin tezhip sanatında Kur'an-ı Kerim ve dinî eserler, çiçek motifleriyle süslenir. Kuş gibi hayvanların figürleri ise diğer eserlerin süslemelerinde kullanılır. İlhamın somut bir eser olarak ortaya çıkış biçimini, sınırlarını ve kurallarını ise Kur'an-ı Kerim'deki esaslar belirler.

Kur'an esaslarına göre şekillenen İslam sanatının özellikleri şunlardır:

- *İslam sanatının dünya görüşü tevhittir.*
- *İslam sanatı işlevseldir.*
- *İslam sanatında tekâmül esastır.*
- *İslam sanatının bir ahlak anlayışı vardır.*
- *İslam sanatında soyutlama (üsluplaştırma) esastır.*

3 Can-Gün, *İslam Sanatına Giriş*, 22-23; Koç "İslam Estetiği", 25.

İslam sanatının dünya görüşü tevhittir. İslam'ın özündeki tevhit ilkesi, Müslüman toplumların sanatlarına birlik kazandırır. Sanatı, evrensel hakikatin dili hâline getirir. Aynı hakikatten beslenen bu ortak sanat anlayışına göre en büyük sanatkâr Allah'tır (cc). O, evreni kusursuz bir denge üzere insanı da en mükemmel şekilde yaratmıştır.[4] Hiçbir şekil ya da suret kalıcı değildir; sadece Allah (cc) daim ve bakidir. Bu anlayıştaki İslam sanatı, insanların Allah'a (cc) ait oldukları duygusunu somutlaştırır.

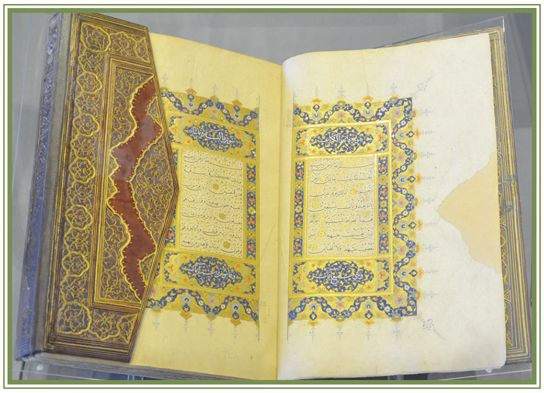

Görsel 5.3: Kur'an-ı Kerim, Osmanlı Dönemi 1494, Şeyh Hamdullah (TİEM 402)

İslam sanatı işlevseldir: İslam sanatı, toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlar. İşlevsellikten ödün vermez. İslam sanatında estetik ile işlev birbirini tamamlar. Amaçsız ve sadece estetik kaygı ile eser ortaya koyma anlayışının İslam sanatında yeri yoktur.

İslam sanatında tekâmül esastır: İslam sanatında, tekâmül etme yani en iyiye ve güzele ulaşma çabası esastır. Müslüman sanatçılar, yerleşmiş sanat geleneğini tamamen değiştirmeyip yerine kendilerinden önceki birikimi geliştirmeye çalışırlar. Bu birikimin oluşturduğu sanatsal yapıya, geçmişle uyumlu ancak özgün bir parça eklemek gayretiyle eserlerini verirler.

İslam sanatının bir ahlak anlayışı vardır: Sanatın asıl sahibi Allah'tır (cc). Sanatçı, zaten yaratılmış olanı tasvir ettiğini ve kendisinin sanat adına bir elçi olduğunu bilir. Bu bilince sahip Müslüman sanatkâr, kibirden uzaktır ve tevazu sahibidir. Allah'ın (cc) kendisine verdiği ilham ve kabiliyet için şükreder. Yeteneğini, zekâsını, duygularını kullanarak üretmeye ve ruhen olgunlaşmaya çalışır.

İslam sanatında soyutlama (üsluplaştırma) esastır: Kur'an'-ı Kerim'de tasvirle ilgili açık bir yasak bulunmaz. Hadislerde ise tasvir (resim, heykel) hoş görülmemiştir. Müslüman sanatkâr, tevhit hususundaki duyarlılığından dolayı tabiatı olduğu gibi kopyalamaz, gerçeğine birebir uygun tasvir etmez. Tabiatta gördüklerini, soyutlama yoluyla gerçek hâlinden uzaklaştırır. Sonra kendi üslubunu katarak onları şematik birer desen/motif hâline getirir. Buna üsluplaştırma denir. Soyutlamanın farklı teknikleri, sanatçıların ise kendilerine özgü üslupları vardır. Örneğin minyatür sanatında derinlik, perspektif, ışık ve gölge yoktur. Bu sayede gerçek bir manzara, olay ya

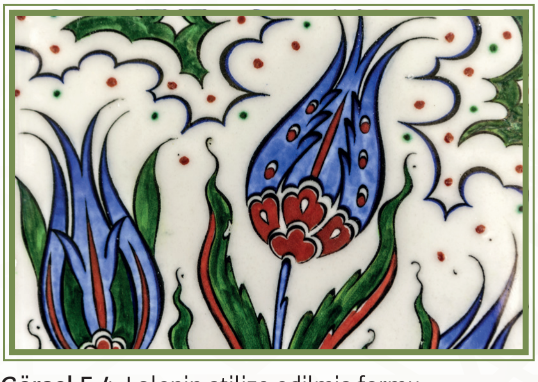

Görsel 5.4: Lalenin stilize edilmiş formu

4 bk. Tin suresi 4. ayet.

da varlığın tasviri soyutlanır. Renklerin gerçeğinden daha parlak ve canlı olması minyatürün en önemli özelliklerindendir.

İslam dini, Müslümanları sanatla ilgilenmeye teşvik eder. Dünyadaki sanat eserlerinin görülmesini, bunlardan ibret ve ilham alınmasını ister.[5] Diğer medeniyetlerin sanat eserlerini insanlığın ortak mirası olarak değerlendirir. Bu eserler, tevhit inancına aykırı olmadığı sürece koruma altındadır.

Görsel 5.5: Delail-i Hayrat, Osmanlı Dönemi, 1770 (TİEM 1441)

muştur. Tercüme eserler için yabancı dil eğitimine de önem verilmiştir.

5 bk. Rum suresi 42. ayet; Sarıçam-Erşahin, *İslam Medeniyet Tarihi*, 191.
6 Yıldırım, *İslam Sanatı ve Estetiğinin Temelleri*, 62.
7 Koç, *İslam Estetiği*, 62-63.